

Vidék – az esélytelenség felé

Szerző: Finta István, az MTA tudományos munkatársa

Egy programozási időszak lezárultával többnyire a számvetés következik, s az elért eredmények, hiányosságok mérlegelése mellett szükséges válaszokat keresni a jövő kérdéseire. A 2007–2013-as programozási időszak forrásai napjainkban bezárulnak le, miközben a dátum szerint már futó, 2014–2020-asé igazán még el sem kezdődött. Továbbá olyan átfogó értékelések sem láttak napvilágot – sem nemzeti, sem uniós szinten –, amelyek összekapcsolnák a múlt megoldatlan problémáit az ezekre választ adó új fejlesztési célkitűzésekkel.

Ebben az időszakban az önkormányzatok – de minden más, kizárólag saját erőből fejleszteni nem képes szereplők is – fokozott érdeklődéssel tekintenek azokra a lehetőségekre, amelyek akár 2020-ig is meghatározhatják saját fejlődési pályájukat.

Éppen ezért, most különösen fontos annak megítélése, hogy milyen célokra fordítják a forrásokat, és azok képesek lesznek-e olyan hatások kiváltására, amelyek megoldanak problémákat, mérséklék a negatív folyamatokat, vagy éppen új fejlődési pályákra nyitnak esélyt.

Ezek a kérdések, és persze a lehetséges válaszok – a tapasztalatok szerint – különösen a vidéki térségekben kiemelt jelentőségűek (negatív társadalmi, gazdasági folyamatok, belső források szűkössége, külső erőforrásokra való ráutaltság).

Ezért alábbiakban a vidéki térségeket érintő átfogó problémák bemutatására összpontosítunk. (A fejlesztési célok, lehetőségek és eszközök részletesebb bemutatását a *Comitatus* folyóirat *A vidékfejlesztés lehetséges szerepe és átalakításának várható következményei a magyar fejlesztéspolitika 2014–2020-as időszakában* című tanulmánya tartalmazza.)

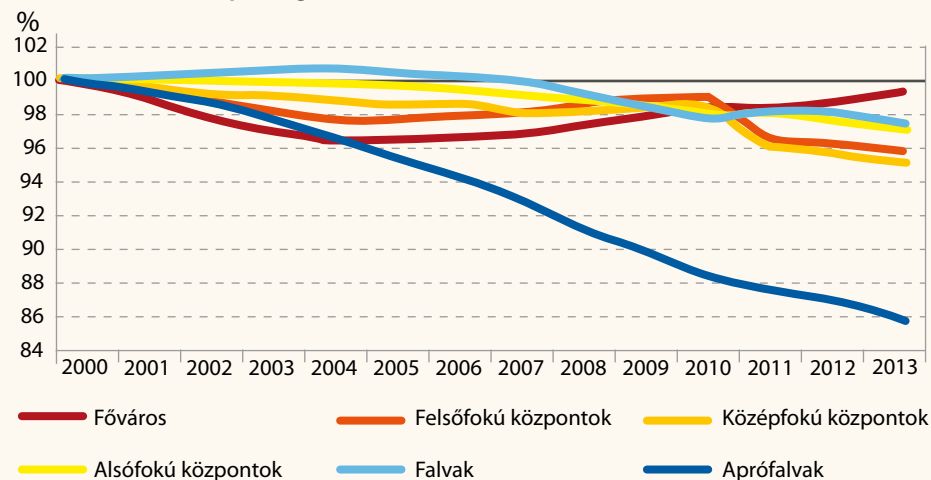
Demográfiai problémák – fejlesztéspolitikai válaszok

Az ország lakosságának csökkenése mindenki számára ismert tény, amely közép- és hosszú távon rendkívül súlyos gazdasági-társadalmi problémák forrása lehet. A KSH előrejelzése szerint Magyarországnak 2050-ben 8,3 millió lakosa, 2060-ban 7,9 millió lako-

sa lehet. Ugyanakkor az már kevésbé ismert tény, hogy a csökkenés területileg, illetőleg a települések mérete alapján erősen differenciált.

Az 1. ábra azt szemlélteti, hogy a vidéki településtípusok, különösen az aprófalvak helyzete, demográfiai szempontból katasztrofálisnak tekinthető. (Létezik olyan kiste-

1. ábra A népesség számának alakulása (a 2000. évi százalékában)

Forrás: Magyarország településhálózata 2. Városok és falvak 21. o.

lepülés – Szárász –, amely a népességének több mint 60 százalékát veszítette el pár évtized alatt.)

Miközben az 500 fő alatti települések száma folyamatosan növekszik – a korábban nagyobb lélekszámú települések ezen kategóriába történő szüllyedése következtében –, ezzel párhuzamosan az aprófalvas települések egyre nagyobb számban kerülnek a kihalás küszöbére. Ez a magyar települések mintegy harmadát érinti – több mint ezer települést.

Valószínűleg a következő kategóriákba tartozó települések sem „dőlhetnek hátra” azzal, hogy őket mindez nem érinti, mert – vélhetően egészen a kisvárosokkal bezárólag – az idő előrehaladtával minden település egyre nagyobb vesztese lesz a népességfogyásnak, az elvándorlásnak. Ha igaz az, hogy fejlesztés nélkül nincs fejlődés, ha pedig nincs fejlődés, akkor minden – vele a problémák is – változatlan marad, akkor az is igaz, hogy a vidéki települések szempontjából a fejlesztéspolitika alakulása döntő fontosságú. Ezek után az a kérdés, hogy a legfontosabb problémákra a magyar fejlesztéspolitika milyen válaszokat adott.

A fejlesztési célok szintjén a 2007–2013-as, mind pedig a 2014–2020-as időszak programjai nem fukarkodtak szép, támogatandó elképzelésekkel. Ha viszont a rendelkezésre bocsátott, illetve felhasznált forrásokat vizsgáljuk, akkor egészen más következtetések vonhatók le. A 2. ábráról leolvasható, hogy pl.: az 500 fő alatti települések 2012-ig – és az arányok valószínűleg nem változtak érdemben – a forrásoknak csupán fél százalékához jutottak hozzá a legnagyobb forrásokkal rendelkező ÚMFT–ÚSZT pályázataiból.

Kérdés, hogy a 2007–2013-as időszakhoz képest változott-e a helyzet. Vajon a vidéki települések önkormányzatai képesek lesznek-e hozzátenni a jelentősebb fejlesztésekhez szükséges önerőt, vagy az előfinanszírozáshoz szükséges hitelt és hitelfedezetet? Kérdés az is, vajon a nagy központi programok több tíz- vagy százmilliós pályázataira a vidéki mikro- és kisvállalkozások tömegesen pályáznak-e és nyernek-e? Vajon a vidéki önkormányzatok és vállalkozások hasonlóképp teljesítik-e a bírálati szempontokat (foglalkoztatás növelés, megtérülés stb.), mint a nagyvárosok?

Egyelőre semmilyen jel nem mutat arra, hogy a vidék pozíciója a legkisebb mértékben is javulhatna a fejlesztési forrásokhoz való hozzájutás tekintetében. Ha minden változatlan marad, akkor jó eséllyel, néhány évtized múlva, a vidék jelentős része válik lakatlanná, és falvak sokasága ürülhet ki.

Egyelőre semmilyen jel nem mutat arra, hogy a vidék pozíciója a legkisebb mértékben is javulhatna a fejlesztési forrásokhoz való hozzájutás tekintetében. Ha minden változatlan marad, akkor jó eséllyel, néhány évtized múlva, a vidék jelentős része válik lakatlanná, és falvak sokasága ürülhet ki.

Az ágazati és a területi programok viszonya

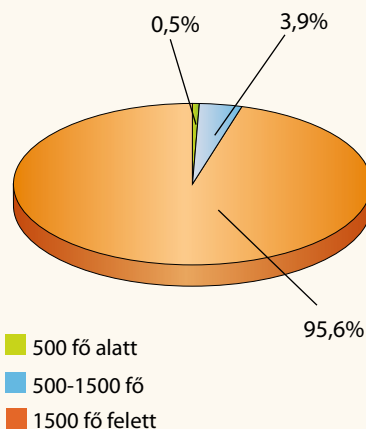
A megválasztott módszer, fejlesztési eszköz alapvetően befolyásolja, sőt meghatározza azt, hogy képesek vagyunk-e a kitűzött célok elérésére, illetve azt is, hogy milyen áron, milyen gyorsan, milyen rugalmasan tudjuk céljainkat megvalósítani. A rendelkezésre álló forrás önmagában semmit nem garantál (ezt, sajnos, számos projekt és program bizonyítja).

Az eszközök közül az egyik választható lehetőség, az adott szakterületre vonatkozó ágazati fejlesztés. Ismeretes, hogy a nagy ágazati programokat (amelyek aztán többnyire különféle furcsa és érthetetlen varázsszóként kerülnek be a köztudatba, pl.: EFOP, KÖFOP stb.) valamely tárca irányítja és alakítja, alapvetően a tárca szakmai szempontjai és a legerősebb látható vagy láthatatlan lobbierdek mentén. Ezeknek a nagy ágazati programoknak a többsége egyáltalán nem, vagy csak kevésbé képes differenciálni az ország különböző területi egységeinek eltérő sajátosságai szerint. A differenciálás az egyes települési szintű igények alapján „természetesen” szóba sem jöhet.

Az ágazati programok – ahogy a nevük is jelzi – csak az adott ágazat fejlesztését kívánják biztosítani (külön pl.: az oktatást, külön az útépitést, külön az egészségügyet stb.).

A komplex programok adott területi vagy települési szinten nem a központi, hanem a helyi igények szerint egyszerre kívánják az egyébként is elválaszthatatlan és egy egységet képező fejlesztési igényeket megvalósítani. (A beszerzett eszközökhöz képzést, oktatást tartanak, hogy tudjanak dolgozni rajta a helyiek, a raktárhoz vagy az üzemhez pedig utat építenek, vagy aszfaltoznak, hogy sárban is elszállíthassák az árut.)

2. ábra Az ÚMFT–ÚSZT támogatások megoszlása települési méretkategóriák szerint (2011)

Forrás: Nemzeti Fejlesztési Ügynökség adatbázisa alapján saját számítás (2011)

Mind az ágazati és központi irányítású, mind pedig a komplex, területi programoknak megvan a maguk helye (autópályákat nem lehet építeni területi programokon belül). Kérdés, hogy mi ezeknek az egészséges aránya?

Ha a rendelkezésre álló források alapján vizsgáljuk a kérdést, akkor megállapítható, hogy az ún. operatív programok 85 százaléka központi, ágazati program, 15 százaléka megyei program (amelyen belül a megyei jogú városok elkülönített forrásokkal rendelkeznek). A Vidékfejlesztési Programon belül a források 95 százaléka központilag meghirdetett pályázat, 5 százalék (a LEADER-forrás) a helyi-területi szintű integrált programokat támogatja.

Kérdés, hogy egészséges-e ez az arány? Vajon a központi döntéshozók sokkal jobban tudják-e, hogy milyen fejlesztésekre van szükség helyi-területi szinten? Vajon a megpályázott, de nem a legfontosabb helyi igények szerint felhasznált források nagyobb hozzáadott értéket és fejlődést indukálnak-e, mint a helyi igények alapján optimalizált célok? Vajon a központi forráselosztás gyorsabb, rugalmasabb-e, átláthatóbb-e és korrupciómentesebb-e, mint a helyi polgárok által alkotott és alakított rendszerek?

A 2014–2020-as időszak uniós jogi szabályozása széles lehetőséget teremtett az integrált terület- és vidékfejlesztési eszközök alkalmazására, tagállami szinten. Ismeretes, hogy az integrált területi beruházás (ITI), valamint a LEADER-módszert átvevő és a Strukturális Alapokra is kiterjeszhető ún. közösségvezérelt helyi fejlesztés (CLLD) keretében lehetőség nyílt a több alpból történő finanszírozásra (multifund finanszírozás).

Ezen fejlesztési módszerek alkalmazását a bizottság a társfinanszírozási arány 10 szá-

zalékos növelésével kívánta ösztönözni. (Ez a magyar saját erő hozzájárulást akár 10-15 százalékra is csökkenthette volna az általános 25 százalékról.)

Magyarország válasza ezekre a lehetőségekre és kihívásokra végül az lett, hogy az integrált területi beruházást egyáltalán nem alkalmazza, a közösségvezérelt helyi fejlesztést pedig – a LEADER-en keresztül – csupán a kötelező minimális öt százalékos mértékben, illetve kísérleti jelleggel pár tucat esetben a megyei programon belül intézményesíti. Az ötszázalékos LEADER-forrás e program elorsvasztását jelenti, ami a vidék – de különösen a fejlesztési menedzsmenttel nem rendelkező kis- és közepes lakosság-számú települések – számára súlyos következményekkel jár.

Miután a vidék, de különösen a kistelepülések ágazati forrásokhoz való hozzáférése igen csekély eséllyel kecsegtet, a helyi szintű forrás pedig érdemi fejlesztésekre elégtelen, így a 2014–2020-as időszak a vidék számára nem ígér nagy lehetőségeket. Mindebből viszont nem a növekedés és felzárkózás, hanem a leszakadás gyorsulása, a területi különbségek további növekedése következik.

A vidék, a vidéki élet eltűnése lassú, észrevétlen folyamat, hasonló a rákos megbetegedéshez. Ha kellő időben nem kezelik, a folyamat visszafordíthatatlanná válik, és a következmények végzetesek lehetnek. Az aktuálisan felszínen tartott problémák (gazdasági válság, devizahitelek, menekültügy stb.) alkalmasak arra, hogy elfedjék a hosszú távon sokkal komolyabb gondokat jelentő problémákat. Cselekedni most kellene, de ehhez sem a szándék, sem a tudás sem pedig az elkötelezettség nem látható, sőt bizonyos esetekben mindezeknek épp az ellenkezője tapasztalható.

BioSzentandrás a legjobbak között

Szeptember 24-én Milánóban rendezték az Európai Befektetési Bank társadalmi innovációk számára kiírt pályázatának döntőjét. 2015-ben Európa számos országából rekord mennyiségű, 350 jelentkezőből BioSzentandrás egyedüli magyarként került be a legjobb 16 közé.

Üveges Gábornak, a település polgármesterének és Varga Péter szakmai vezetőnek az angol nyelvű prezentációt követően a termékfejlesztést és márkaépítést, illetve üzleti szempontokat érintő kérdésekre kellett átfogó választ adnia.

A nemzetközileg elismert szakemberekből álló zsűri, valamint a több hónapos felkészülési folyamatot koordináló spanyol trénernek egyaránt kiemelték, hogy európai léptékben is rendkívül ritka a Hernádszentandrás-hoz hasonlóan színvonalas márkaépítés, az ennyire komplex alapokon álló és komplex rendszert építő kezdeményezés, amely képes integrálni magában a közsféra, az üzleti és civil szféra elemeit, hidat képezve ezen szektorok között. A projekt mintájával hatékonyan segíthet más közösségeket is.

A 445 fős Hernádszentandrás és BioSzentandrás csapata számára komoly elismerést és megerősítést, új partnereket, új lehetőségeket, és jelentős nemzetközi háttérrel adott a milánói részvétel...

